

LTSR PAMINKLŲ APSAUGOS IR KRAŠTOTYROS DRAUGIJAI

Kai kurie duomenys apie Vytauto Veteikio, gyv. Šiauliuose, Lenino 169-80, kraštotyros pobūdžio darbus.

Domėtis gimtojo krašto praeitimi, liaudies darbais bei kūryba turėjau palankias aplinkybes nuo pat vaikystės.

Tėvo tėviškės (Utenos raj. Saulkio km.) apylinkės buvo gana turtingos praeities legendomis, atsiminimais apie 1863 m. sukilimą - "lenkmetį", apie 1918-1919 metų įvykius. Mat iš tų apylinkių buvo kilę revoliucionieriai, kovotojai už Tarybų valdžią V. Rasikas ir J. Opanskis. Tad dažnai buvo kalbama apie Tarybų valdžios paskelbimą tose apylinkėse 1919 m. pradžioje ("per Tris karalius"), apie jos užgniaužimą birželyje.

Nuo 1928 metų gyvenome motinos tėviškėje (Anykščių raj. Spragučio vnk.). Šis vienkiemis buvo senas, "karališkasis" prie tašios kūdros, po senais svyruokliais beržais, stūksojo klėtėlė, surenta dar be pjūklo, ilgas klojimas apvalių akaenų sienomis, kiek atokiau, baltame beržyne, prie vingraus, lazdynų užgožto upelio, -sprūkusi pirtis. Šia sodyba domėjosi garsūs ano meto fotografai V. Augustinas, K. Daugėla ir kiti, nesykį fotografavo, nuotraukas talpino laikraščiuose ir žurnaluose.

Dėdė (motijos brolis) muzikas Juozas Karosas (vėliau profesorius, LTSR liaudies artistas), kasmet vasarodamas tėviškėje, rinko ir užrašinėjo liaudies dainas, daugelį jų harmonizavo, skatino domėtis praeities kūryba. Panašia veikla pasižymėjo ir netolimas kaimynas, taip pat muzikas Juozas Strolia, prieš Antrąjį pasaulinį karą dirbęs pedagoginį darbą Šiaulių mokytojų seminarijoje.

Tėviškės apylinkėse dar trisdešimtojo dešimtmečio pradžioje ne kartą lankėsi didelis gimtojo krašto praeities mylėtojas dail. A. Žaidzinavičius, savo darbuose išašinęs ne vieną to vaizdingo krašto kampelį. Jis dalyvavo mano tetos O. Veteikytės-Kardonienės vestuvėse /Žugiri; kaimas, dargi susifo-

tografavo dideliame vestuvininkų būryje. Deja, ta nuotrauka, kaip ir nemaža kitų vertingų dokumentų, per karus neišliko. Ežerų krašte buvo prof. S. Kolupailė, kuris rinko ne tik hidrologinę medžiagą, bet domėjosi ir hidronimis, jų kilme. Atvykdavo ir poetas A. Miškinis, dirbęs redaktoriumi valst. radiofone, kur J. Karosas vadovavo siafoniniam orkestrui. Jis domėjosi J. Karoso surinktų liaudies dainų žodžiais, kuriuos kūrybiškai panaudojo savo poezijoje.

Tuo metu reikšmingą darbą kraštotyros srityje dirbo kaimo mokytojai, įtraukdami į jį ir mokinius. Šis jų darbas buvo tarsi geografijos, beje, tada pradinėse mokyklose vadintos krašto mokslu, dėstymo tęsinys bei papildymas. Teko vykdyti mokytojų užduotis: užrašinėti vietovardžius, aiškinti jų kilmę, dargi rinkti pasakas bei padavimus. Dalyvaudavome išvykose į istorines vietas, visų pirma prie piliakalnių: Buivydų (Anykščių raj.), Pakalnių, Norkūnų (Utenos raj.), mėginome pa-vaizduoti juos vaikiškuose piešiniuose.

Mokantis Utenos ir Ukmergės giazacijose, domėtis senąja liaudies kūryba skatino mokytojai J. Žiurlys (LFRB nusipelnęs mokytojas, pensininkas, gyvena ^{nuo 1986 m.} Šiauliuose), J. Lebedys (vėliau VUH profesorius), Pr. Naujokaitis.

Karo metais, jau būnant studentu, teko matytis su skulptoriumi B. Pundziūm, kuris ant Puntuko (netoli Anykščių) kalė paminklinį bareljefą transatlantiniam lėkūnams S. Dariui ir S. Girėnui (1943-šiaisiais sukako 10 metų nuo jų skridimo), domėtis gana karšta diskusija dėl gamtos paminklo pansudojimo (žalojimo) nors ir kilniam tikslui. ("Lauke reikia lauko dvasios!"-šaukė poetas P. Kirša.).

Vėliau nemaža metų dirbant pedagoginį darbą (dėsčiau lietuvių ir vokiečių kalbas, literatūrą), dirbant švietimo skyriuose, teko rinkti įvairią praeities medžiagą Utenos, Tauragės, Plungės rajonuose, šiek tiek jos skelbti rajoninėje spaudojė (Skaudivilės rajono "Leniniečių kelyje", Salantų rajono "Stalino vėliavoje" ir kt.). 1950-1951 m. m. dirbant Platelių vid. mokyklos mokymo dalies vedėju, teko su mokiniais talkinti iš seno pažįstamam rašytojui A. Vienuoliui (jis ten atvykdavo pas sūnų vaistinės vedėją S. Žukauską), jam renkant padavimus bei legendas apie Platelių ežerą. Šią medžiagą rašytojas panaudojo savo kūrinuose.

Šiauliuose, kuriuose gyvenu nuo 1954 m., į kraštotyros po-
būdžio darbą įsitraukiau netiesiogiai; "Vagos" leidyklos pasiū-
lymu pradėjęs rašyti revoliucionierių, tarybinių partizanų bei
pokario statybos aktyvistų atsiminimus. Teko rinkti labai įvai-
rią ir plačią medžiagą, susipažinti su daugeliu įdomių ir di-
delės gyvenimo patirties žmonių, išskirti ir dažniau atveju pir-
mą kartą nušviesti nemaža istorinių įvykių bei faktų.

Tokiu būdu parašiau šias atsiminimų knygas:

1. J. Pranckūno "Pavasario vėjas gaivus", 1960 m.;
2. Z. Bridikio "Partizanų takais", 1961 m.;
3. B. Bračo "Šuolis per geležinkelį", 1962 m.;
4. K. Macevičiaus "Ilgai brandintas grūdas", 1964 m.,
5. O. Špokienės "Nuo Alaušo iki Oriolo", 1966 m.,
6. A. Kairelio "Prieblanda prisidengus", 1968 m., antras
leidinys - 1985 m.,
7. J. Kondrato "Tolimos pabarės", 1972 m.

(J. Pranckūnas - revoliucinės veiklos veteranas, gim. 1893
m., gyvena Šiauliuose; Z. Bridikis - partizaninio judėjimo daly-
vis, gyveno ir mirė Vilniuje; B. Bračas - kilęs iš Šiaulių raj.
Piktuižių km., Kęstučio partizanų būrio, veikusio Šiaulių apy-
linkėse, komisaras, dabar pėsčioninkas, gyvena Vilniuje; K. Mace-
vičius - revoliucinio pogrindžio veikėjas, kolūkių organizato-
rius, Soc. D. Didvyris, palaidotas Kėdainiuose; O. Špokienė - karo
veteranė, gyvena Kaune; A. Kairelis - LTSR liaudies kontrolės
komiteto pirmininkas; J. Kondratas - karo veteranas, kolūkių
organizatorius, Soc. D. Didvyris, gyvena Ukmergės raj., Deltuvoje.)

Rengiant šiuos atsiminimus, kaupėsi ir su jais tiesiogiai
nesusijusi medžiaga apie praeities kovas. Šią medžiagą panau-
dojau dokumentinėms apybraižoms, iš kurių paminėtinos:

1. "Eglė privalo žaliuoti". Tai platus pasakojimas apie
karo pradžią Šiauliuose, terorą, po to prasidėjusį ir išsiplė-
tusį pasipriešinimo judėjimą, partizaninę kovą. Šią medžiagą
per daugelį numerių išspausdino "Raudonoji vėliava" 1963 m.
Ją į savo leidybinius planus buvo įtraukusi "Minties" leidyk-
la, bet taip ir neišleido;

2. "Vėtra gena debesį" - apie pagrindinę veiklą Redvi-
liškio ir Šiaulių apylinkėse (daugiausia Šilėnų kaime) buržuaz-
rijos valdymo laikotarpiu. Išspausdinta "Raudonojoje vėliavoje"
1969 m., pateikta VVU mokslinei bibliotekai;

3. "Jaunystė renkasi kovą" - apie žinomą šisulietį karo ir darbo veteraną E.Alekną, apie pagrindinę veiklą jo tėviškėje - Kėdainių raj. Krekių apylinkėse. Išspausdinta "Raudonojoje vėliavoje" 1965 m.;

4. "Rūsčioje kryžkelėje" - apie kovas Šiaulių žemėje D.Tėvynės karo metais. Išspausdinta "Leninietyje" 1971 m.

Miesto bei rajono laikraščiuose, atskirais atvejais "Švyturyje", "Jaunimo gretose" publikuota mažesnės apimties darbų apie Kęstučio partizanų būrio kovas, karo ir darbo veteranus elniečius Ch.Liufką, N.Novikovą, J.Narbutą, K.Butrimavičių, J.Lešinskienę, gydytoją, karo veteraną V.Vigelį ir kitus.

Nemaža medžiagos apie Šiaulių išvadaviną 1944 m., apie Tarybų Sąjungos Didvyrius, palaidotus Šiaulių žemėje arba šiaip susijusius su mūsų miestu, surinkau 1969-1970 m., trumpai dirbdamas "Aušros" muziejuje.

Apie 15 metų paskyriau medžiagai apie Šiaulių miesto įmones bei organizacijas rinkti, jų istorijoms (metraščiams) rašyti. Parašiau šiuos darbus:

1. "Elnio" gamybinio susivienijimo istoriją (1877-1974 m.). Tai pirminis šios istorijos variantas, vienas iš pirmaųjų tokių darbų respublikoje, susilaukęs gero įvertinimo;

2. "Elnio" susivienijimo metrašči (1877-1977). Tai antras papildytas ir pertvarkytas variantas, skirtas "Elnio" susivienijimo 100-osios metinėms, užėmęs bene pirmą vietą respublikoje. Dėl tam tikrų priežasčių šio darbo autoriais nurodyti tuometinis susivienijimo gen.direktorius A.Dvelys ir konjainimo komiteto sekretorė V.Zabulytė. Ta pačia proga noriu priminti, kad savo autorystės nesu nurodęs ir visuose kituose čia suminėtuose darbuose. Pagal galimybes tai reikės atitaisyti, nes laikui bėgant galima susilaukti visokių netikėtumų.

3. "Elnio" susivienijimo 100-ųjų metinių minėjimo medžiagą su gausiais priedais (1977 m.);

4. "Elnio" susivienijimo 1976-1980 metų metrašči (dešimtojo penkmečio), 1981 m;

5. "Elnio" susivienijimo partinės organizacijos 1918 - 1983 m. metrašči; (II vieta respublikoje, diplomai);

6. "Elnio" susivienijimo konjainimo organizacijos 1924-1980 m. metrašči;

7. Šiaulių autotransporto įmonės Nr.1 1944-1974 m. istoriją, pavadinta "30 metų kelyje", 1975 m.

8. Šiaulių ATĮ-1 1975-1980 m. metraštį (dešimtojo penk.);
9. " " 1981-1985 m. " (XI penkmečio);
10. " Grūdų produktų kombinato Nr.2 1961-1980 m. istoriją;
11. " " " " 1981-1985 m. metraštį;
12. Šiaulių odos gamyklos 1898-1980 m. istoriją;
13. Daugėlių statybinių medžiagų gamybinio susivienijimo 1939-1980 metų istoriją;
- 14-18. Šio susivienijimo 1981, 1982, 1983, 1984, 1985 m. metraščių
19. Šiaulių odos ir veneros ligų dispenserio 1922-1982 m. istoriją, skirtą jo 60-mečiui ir naujų rūmų atidarymui;
20. Šiaulių miesto Euitinio gyventojų aptarnavimo kombinato 1960-1985 m. istoriją, skirtą jo 25-mečiui; joje pateikta medžiaga ir apie artelių, iš kurių susidarė kombinatas, veiklą 1940-1960 m.

Kai kurie šių darbų pateikti LTSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos respublikinei tarybai, Šiaulių viešajai bibliotekai, "Aušros" muziejui. Juos būtų galima paskleisti plačiau, tačiau sunku parengti didesnę egzempliorių skaičių (dažniausiai šiuos darbus tenka spausdinti pačiam).

Panašaus pobūdžio darbus žadu tęsti, jei leis aplinkybės.

1986 m. lapkričio 10 d.